

բիժեցիկին արձանագրածները՝ մասամբ կրկնելով հանդերձ քանի մը նոր պարագաներով, յառաջ կը տանի զայն 40 տարի, տալով շահեկան տեղեկութիւններ Շահ Աբասի վրայ, անոր յաջորդներուն, Երեսանի խաներուն, կաթողիկոսներուն, վարդապետներուն, երեւելիներուն վրայ։ Նրաբ աստիճան ունի գեղեցկագիտական զգացում, և իր արձանագրած դէպքերը երբեմն հոգին ուրախութեամբ կը լեցնեն։ Իր ոճը կը կայծկւտայ հայ ժողովրդեան յատուկ սրամտութեամբն ու տեսակ մը զուարթութեամբ նոյն իսկ իր թշուառութեան մէջ։ Ահարեկ գիւղապետը, առեանգուած աղջիկները, հաթէ մը, հիւսիսայգի մը տպաւորութիւնը, քրիստոնեայ և իսլամ նախանձալուգութիւնները հոն ուրուագրածուած են պարսկական մեքլութեանց ոճով։ Ամբողջ գործը նիւթերու նորութեամբն ու զանազանութեամբը և արագ ու թեթեւ ուճովը, կը կարգացուի թարմ լրագրի մը պէս։

Այս Քանաքեռցիին պատմութիւնը անհրաժեշտ է թափանցելու համար ուրիշ մեծ Քանաքեռցիի մը հոգեբանութեան մէջ, Աբովեանին։

Հուսկ՝ ամբողջանելու համար այս շքրջանը հարկ է յիշատակել նաեւ Աբրահամ Կրետացի կաթողիկոսին համառօտ գործը՝ Պատմագրութեան անցից իրոց և Նատր շահին Պարսից, ուր պատկերացուած է Նատր շահին յայտնուիլը, մեծնալն ու տիրելը, — և այն մեծ սէրն զոր ունէր հանդէպ հեղինակին՝ իբր Հայոց կաթողիկոս։ Աբրահամ հասարակաց գիծ մը ունի իր մէջ երկու առաջին նախընթացներուն հետ, Դաւրիժեցիին և Զարաթիա Սարկաւագին։ Այս երեքը կը ցուցնեն բոլորովին անհետացած և աներեւութացած հին շրջանը հայ կեանքին ուր միշտ զոռ ծանօթ իշխանական տուններու և իշխանութեանց մնացորդներ ունէր երկրին քանի մը կողմեր։ Անգաղար պատերազմներով մեր երկրին վրայ, գերութիւններով ու աւարառութիւններով, հրով ու սրով, ժողովուրդը ցրուած ու վայրաւաթին, հայութիւնը

կը մտնէ նոր փուլի մը մէջ ուր կը սկսի ապրիլ այն կեանքը զոր հիմայ կ'ապրինք։ Սիւրբա՛ն Քանաքեռցի մինչեւ Դաւաթ, թաւ միզէն մինչեւ Նեղոս, ազգը կ'ապրի առեւտրականի և քաղաքացիի կեանքը, չմըտածելով այլ ևս բայց եթէ խաղաղական նուաճումներու վրայ ուրիշներու ծառայութեան մէջ, չերազելով այլ ևս բայց եթէ աւելի լոյս և աւելի հարստութիւն։

Հ. Ն. ԱՆԴՐԻԿԵԱՆ

## © ԲԱՆԱՍՏԵՂՇՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ©

### Ա.Լ.Ի.Ք.Ն.Ե.Ր.Ը

Աւերակներ, յարժակա՛ն յուզմունքի  
Այդ աշուղներն ապերասան ու հրապարտ,  
Որ կը փրփրին միշտ հեռագրով դիմամարտ,  
Ես կը սիրեմ անոնց երգը վայրենի։

Քարափին մօտ, երբ ժայռերու կուրծքին դէմ,  
Կու գան շահիլ բարբառներով անծանօթ,  
Ո՛րքան գողոր է անոնց նըւազն աղբուցոտ,  
Որ այրերին մէջ կը հոսի՝ երկնածեմ,

Աւերակներ, մըտերիմներն իմ սրտին.  
Ես կը սիրեմ մերթ խօսակցիլ անոնց հետ,  
Լըսել անոնց մեղեդիներն անհանգիւս,  
Եւ պահ մ'ըմպել անոնց խորհուրդն երկնային։

Ո՛ր քաղցրութիւնն, համագրաւող շնչան հըզօր՝  
Այդ զարաւոր մըմունքներուն անանուն,  
Որ վիճերու մէջ իսկ կեանք մը կը գեղուն,  
Լեցուէ՛ խորհրդի հոգիւս մէջ աղցաւոր։

Ո՛րքան յաճախ ըսպասեր եմ դիտելու  
Փրփուրներու անվերջ պարը խօսական,  
Որ յանկուցիլ շարժումներով բազմազան  
Ծովին վերայ կ'ախարհանք մը կը թողու։

Գիշեր՝ ջընաղ... Աստղերն ահա կ'արթնան  
Յերեկօթի իրենց երկար մըրափն,  
Ու ծովին մէջ իրենց լողանքը կ'ընեն.  
Կ'ուզեմ ըմպել ջուրի պլրանքն աննըման։

Մըքան բարի սա՛ փարոսն ալ հեռակայ,  
Որ կը թթիւ միշտ նայուածներ լուսաւոր։

Կաւորգնեան ճանապարհը ուղղելու,  
Անդունդին մէջ հաստատարիմ ուսնվիրայ:

Բայց ներգաղնակ այն աւալը տարփաւոր,  
Որուն սէրն՝ իմաստասէրն առաջին  
Կովը Ատուան դաւանեցաւ իր սրտին,  
Ձեռն կը զղխէ իր յաւուսթընն ամեն օր:

Այդ ժայնն է որ կ'առաջնորդէ զեռն զէպի  
Բընազաւան ազնւական խոհերու,  
Եւ սրտիս մէջ անոյշ վանկեր կը թողու  
Ձերք առաւան նախերգանք մը արտայտի:

Ո՛հ Թէ մարդիկ կորենային տեսնել մերթ  
Երեւոյ սարը զաղափորի աշխարհին,  
Ու զըրաւուիլ խորհուրդներով անքննին,  
Հոն է կեանքը, հոն է եղեմն յուսակերտ:

Բիւր երախտէր ունիմ ձեզի, Աւերանէր,  
Երբ զիս վառէք տեսիլներով արփաւետ,  
Ո՛հ, մի՛ մոռնաք չար մարդերն իսկ նենգաժէտ,  
Ձեր մոռութեամբ բարձրացուցէր զանոնք վեր:

Ես գիտեմ որ ձեր կեանքն Անշայտ Ձորութեան  
Պաշտամունքին ներիրուած ուխտ մ'է վրեժիմ,  
Կոյն այդ ուխտով թող վերածնին մեր նշանիմ  
Հոգիները, նոր կեանքով մը տեսլական:

\*  
\* \*

Աւերանէր՝ մետերիմներու ընտանի,  
Ես կը սիրեմ միշտ սրտակցիլ անոնց հետ  
Ու ժամերով անոնց պարիս ակնդէտ՝  
Կ'ըմպեմ անյազ անոնց երգը վայրենի:

## ԵԹԷ ՄԱՐԴԻԿ...

Ո՛վ բացատրել պիտի կրնար աշխարհի  
Երջանկութեան նոր տարազը ծիածան,  
Ի՛նչ նոր ձեռք, ի՛նչ տեսիլներ գեղանի՝  
Պիտի տային մեզ իրենք իսկ անկենդան,  
Եթէ մարդիկ թիւ մը սիրել գիտնային:

Պիտի դադրէր կեանքն հիւսիսէ հիւսիս մէջ,  
Հոն արթունքը պիտի չարէր կոպին տակ,  
Երթունքներու աշեղ նըզովքն ալ բաւարը՝  
Շրջաշրջէր պիտի բազմիկ զընդունի:

Եթէ մարդիկ թիւ մը զուհի գիտնային:

Վընասութեան պիտի պատէր մարազոյր,  
Հոգիներու թախիճն անհուն՝ փարատէր:

Պիտի բացէր արշալոյս մը ծինաթոյր՝  
Կաւալուու նոր երկինք մը անըստեր,  
Եթէ մարդիկ թիւ մը զըթալ գիտնային:

Հրայրքի պզտոր յորձանքներով՝ երբ ներքին  
Անասունը կատաղօրէն բորբոքի,  
Այդ զայրթիջին առջև պիտի լինային  
Բարոյական սրբութիւններ խնկելի:  
Եթէ մարդիկ թիւ մ'անդուրժել գիտնային:

Եզրայրազաւ եղեմներու շարքն երկար,  
Արիւններու ծովատարած ծաւալուն,  
Թշնամանքի ատելութիւնը արմար՝  
Չընչէին պիտի մեր կեանքն անզորում,  
Եթէ մարդիկ թիւ մը օգնել գիտնային:

Ինչո՛ւ Զահեր հազիւ բռնկած մարէին,  
Ինչո՛ւ Սէրը Տառապանքին որս դանար,  
Ինչո՛ւ յոյսերն ու թրթռումներն այս կեանքին  
Խաչելութեան մատնութիւն լարաւար,  
Եթէ մարդիկ թիւ մը զուհի գիտնային:

Եւ յորդ բղխումն ազնւական խորհուրդի,  
Որ կը ցամքի, զեռն լողնունած փառք մը զէթ.  
Վընամ ալիք, ուր կեանքը միշտ կը փղկի...  
Բայց որուն իղմի հորդուն մ'է միշտ ամեն,  
Ո՛հ Թէ մարդիկ լո՛վ զայն ճանչնալ գիտնային:

Մահացիւր են արժանիքներն թանկագին,  
Թշուառութիւնն ցնցեր՝ անոնց ջիզն առողջ,  
Տըւայտունքն է եղբր անոնց սոսկ բաժին,  
Եւ ինկեր են... սակայն ինչո՛ւ այս ամբողջն,  
Եթէ մարդիկ թիւ մը գիտել գիտնային:

Մտաբոյսի ճախճախուտին մէջ՝ նստաւած,  
Կամ խորտակուած՝ խարակներու կուրծքին զէմ,  
Որքան միտքեր, զեռն նորածիլ, կիսաբաց,  
Թերեւս աստղեր դաննային օր մ'ուղիականմ,  
Եթէ մարդիկ զանոնք փրկել գիտնային:

Գաշնակութեան նոր ազդում մը ժողովան՝  
Պիտի շրջէր պայքարումի դաշտն աղտոտ.  
Ի՛նչ նոր զէպքեր, ի՛նչ չըրաջներ՝ պատմութեան  
Պիտի տային նոր նոր էջեր անաղտ,  
Եթէ մարդիկ զերար յազգել գիտնային:

Հարուստի ճոխ շրջապատներն աներաւ,  
Ո՛հ, չըզտիւր լեզունը հետաւանքն աղքատին,  
Իրաւագութիւն կեանքի ցատունն ալ ամբաւ.  
Պիտի չըււար, չը մերկէր պարազներ,  
Եթէ մարդիկ եղբայր ըլլալ գիտնային:

Ո՛ր, հեռ ու թեւ, կիրքի սաղմեր թունաւոր,  
Նախաձայնոյր մօրացումներ ճահճային:

Ապակաւոյդ նեխութիւններն այդ բոլոր,  
Մեր մէջ երբէ՞ք ըոյն լըզիտի զընէին,  
Եթէ մարդիկ թիչ մը ներել գիտնային:

Անհաւասար իրաւունքի կըշիռն եղծ,  
Պարտքի խարդախ, և պահանջի նենգ հաշիւ,  
Որոնք կեանքը կը զարմընեն այսքան կեղծ,  
Խընայէին պիտի վէրքեր բազմաթիւ,  
Եթէ մարդիկ թիչ մը խորհիլ գիտնային:

Ըստեաները մեզմէ պիտի խոյս տային,  
Լոյսը պիտի ուղիւնք մեր շուրջ յորդհոս:

Պաղափարը չըվածառէր դըրամին,  
Եսն ալ պիտի ըլլար բտտրուկ մը անխօս,  
Եթէ մարդիկ թիչ մը հըզարտ ըլլային:

Ո՛հ թէ մարդիկ միշտ մարդ մընալ գիտնային.  
Այն ատեն ո՛չ աշխարհ զեննի մը կ'ըլլար,  
Ո՛ր ի քոզին մէջ բոց կու տար եղեւնին,  
Նոյն իսկ եղեմի իսկ կը յառնէր անպատճառ,  
Եթէ մարդիկ լո՛կ մարդ մընալ գիտնային:

Ե.Պ.Ա. ՄԵԼԻՔԵԱՆ

## ՆՈՐԷՆ ՅՈՒԶՈՒԱԾ

Բաղձանքի ապստամբ կոհակներ կուրծքէս դուրս կը թռչին,  
Ու կ'երթան փնտռելու հեռաւոր ափունքներ,  
Հեռաւոր ափունքներ կը փնտռեն բաղձանքներս անմեկին:  
Արհարտս արգելքներն անցնելով՝ անվհեւք,  
Անոնք միշտ կը դիմեն գեղեցիկ երկիրը վայելքին  
Զոր մըռայլ վարանք մը մըշուշով է օծեր:

Ա՛հ, կը զգամ, գիտե՛մ որ սէրերլաւ չըպիտի ձանձրանան,  
Պատուարներն եթէ նոյն իսկ ըլլան անվերանդ.  
Անոնք յար խիզախ են, և չունին կասկածը պարտութեան.  
Անոնք միշտ կը սիրեն թափառիլ անկաշկանդ  
Վայելքի երկրին շուրջ ու քանդել պատնէշներն ամբաշէն,  
Ու ճեմել անդերու մէջ՝ կեանքով արգաւանդ  
Ու ճեմել անդերու մէջ որոնք հըրապոյր կը բուրեն:

Ծովեզրէն կը դիտեմ ալիքներն որոնք յար կը գոռան  
Փրփրերախ կիրքերով կը շաշեն յաւիտեան  
Եւ կու գան հըրայրըստ կայթերով ժայռերը կը ծծեն:  
Մակընթաց հոսանքներ են անոնք անվարան,  
Որ ծովի ընդերքէն ծննելով լայն յոյզեր կը զրծեն:  
Սիրարժարծ կոհակներ են անոնք յարաճուն

Որ կարօտն ունին միշտ Լուսնակի մագնիսող ցլրբերուն,  
Լուսնակին, որ կ'անցնի երկինքի դաշտերէն,  
Աստղերով դրուագաւ ճամբուն մէջ ղշխոյի մը հանգոյն,  
Իր տեսքը թովքն ունի հրաշագեղ կոյսերուն.  
Եւ անայլ նայաւորն ալ, իր վըտիս դողերով ոսկեմոյն,  
Գիշերին մէջ այդ խոր նայաւորն սնդուսէ,  
Ո՞վ գիտէ, սէրերու ի՞նչ ալքեր, ի՞նչ վէրքեր կը մատնէ:

Ո՞ հըպարտ դիցուհի, որ կ'իշխես սիրութեամբ տիրական՝  
Երազիս երկրին մէջ առանձին, ու սիրտէս

Բաղձանքի ալիքներ, և յոյզի փրփուրներ կը քամես,  
Անշուշտ օր մը պիտի վայելիմ աննրման,  
Մեղրածոր բաժակը շրթունքիդ տարփելի համրոյրին,  
Մեղրածոր բաժակը ճոխերանգ վայելքին.  
Ա՛հ, անկէ հոսեցուր սրտիս մէջ սէրերուդ բոց գինին,  
Ու տաքցուր խոհերուս հակումներն անհնարին.  
Համրոյրիդ աղբիւրէն, ա՛հ խմցուր սա բաղձոտ սիրողին...:

## ՏԵՍԼԱԿԱՆԻՆ ԵՐԳԸ

Դարձն է այսօր հաւատքիս, ջախջախուելու այնքան մերձ,  
Դարձը՝ դէպի հրեօրեայ տեսլականը երկնաբերձ,  
Չոր խանդակաթ գորովով ազատ խոհքերս են երկներ,  
Թո՛ղ արթննայ իմ եսըս իր հաւատքին կենսաբեր:

Լոյսի շամփրոդ շառաւի՛ղ մ'արփիններէդ մշտավառ,  
Ո՛վ իմ կըրօնքս, երկարէ՛ խորհուրդներուս մէջ խաւար.  
Թող ըսկեպտիկ հայեացքներս իրենց սաղմին մէջ մեռնին.  
Եւ ըսթափող զանկիս տակ մանկութիւն մը դիր կրկին:

Ապաշաւի ճենճերով ահա սիրտըս կը մըխա՛յ...  
Մոլորողի դառնութիւնն երաշխէ՛ս մ'է անխընայ,  
Որ ներքին խոր թմրութեանս դէմ ուժգնօրէն կ'ընդվզի,  
Եւ թող ապրի այդ տանջանքն որմէ նոր կեանք պիտի ծնի:

Անկէ նոր կեանք պիտի ծնի իմ խոկերուս մահահոտ.  
Երկունքն է ան յոյսերուս՝ լուսատարփիկ ու բաղձոտ.  
Քու հոգածու հըպումով բեղմնաւորէ իմ ջանքեր.  
Եւ վերացնող ներոյժովդ մագնիսէ՛ զիս դէպի վեր:

Ա՛հ, փոթորիկ մը կ'ուզեմ կամքիս կայծերն հրդեհող.  
Շողերու յորդ մըրիկ մը, կամ ջրվէժ մը լուսացող.  
Որոնց ջերմին բոցերով մտքիս տաճարն հրդեհեմ  
Եւ անոնց գիրքն ըզձալի հըրայրքներուս ըլլայ բեմ:

Ա՛լ թուլցեր եմ կարծես թէ, հին խանդըս ալ՝ կիսամեռ.  
Երկարէ՛ քու շողերդ հիւանդ սրտիս, ուշ չէ դեռ.  
Բընամջնէ թունաւոր տարրերն իմ բարդ յոյզերուս,  
Որ պաշտումիս մէջ չ'ապրի խորհուրդի յովս մ'իսկ անկոյս:

Դու Բարին ես սիրայորդ ու Գեղեցիկն հըրաշափառ.  
Ո՛վ տեսլական, դու վըսեմն ես երկնային ու անճառ.  
Ճշմարտութեան տեսիլն ես Արդարութեան ձև կանգուն.  
Դու ծընունդն ես ու թերափն հոգիի մեծ կիրքերուն:

Տո՛ւր ինձի այդ կիրքերէն, ցնցե՛լ զանոնք դուն այսօր.  
 Թող սրբացնող կաթումէդ ժառանգեմ շեշտ մը հըզօր,  
 Որպէս զի երբ ճամբուս վրայ ըստուեր մը ինձ դարանէ,  
 Ձը փշըէ գիւ հարուածով մ'իւր կերպարանքը դժնէ:

Դու սէրն եղիր իմ լանջքիս յորդ կոհակներն ամպրոպող  
 Դու ջահն եղիր և միտքս քեզմէ բոցեր առնէ թող.  
 Դու անծանօթ Աստուածը՝ հոծ իղձերուս աղցաւոր.  
 Խորհուրդներուս վըրայ դի՛ր միշտ խորհուրդը գերազօր:

ԵՂԻԱ ՄԷԼԵՔԱՆՍ

## ՅՈՒՇԱԳԻՐՔ ՌՈՒՍՏԱՄԻ

ՄԱՄԼՈՒԻՔ ՄԵԾԻՆ ՆԱԲՈԼԷՈՆԻ

(Տես Բազմ. էջ 415)

Շէյխին քով ևս բաւական դրամ վաստակեց ինչպէս և նախկինը. Եւստ անգամ անոր տունը կու գային գիւղերու գլխաւորներն, որոնք կը բերէին իրենց տիրոջ հարկեր, զորս պարտական էին հատուցանել ամէն տարի, և Շէյխ-Էլ-Պէքրի ընծայ կու տար անոնց իւրաքանչիւրին վերնագգեստ մը և կաշմիր մը. և ես Մամլուքներու վերակացուն ըլլալով՝ ինձի կ'իշխար անոնց վերնագգեստ և կաշմիր տալը. Երբեքն ձեռքս կու գար երեք չորս հարիւր ֆրանգ, և ես միշտ խնայողութիւն ընելով՝ մօրս կը զրկէի, բայց բնաւ առիթ չունեցայ զինքը տեսնելու:

Ամէն օր ձի կը հեծնայի Շէյխին հետ, որ ստէպ կը ճաշէր սպարապետին հետ, և այս պահուս էր որ խորհուրդ կ'ընէին քաղքին ու բանակին վրայօր:

Սպարապետն իւր բանակին մեծ մասն առնելով գնաց Սէն-Ժան տ'Ալքըր անոնք լու համար. Գաղքին ստորոտը հասնելով՝ շատ յարձակումներ ըրաւ մինչև կ'ըջրին պարիսպը. իւր հետն ունեցած նոսականւորներն մտեր էին քաղաքը, բայց դժբախտ

տարար, պաշար չունենալով չկրցաւ յաջողիլ ու վերադարձաւ Գահիւրէ:

Հոն հասնելէն վերջը, երբեքն թուրքի զգեստ կը հագուէր նա, և կ'ըսէր, թէ այլ ևս Գաղիա պիտի չդառնայ, և թէ թուրքի պէս պիտի թլփատուի ու Եգիպտոսի թագաւոր պիտի ըլլայ. Ամէնքը գոհ էին այս բանիս վրայ, անոր վրայ մեծ վստահութիւն ունենալնուն պատճառաւ, բայց նա այս բաները կ'ընէր լաւ կերպով խաբելու համար թուրքերը. Տասնութիւն օր վերջը մեզի իմացուցին որ թուրքաց բանակ մը ցամաք կ'ելլէ. սպարապետն իսկոյն մեկնեցաւ Միւրա զօրավարին հետ, առաջնորդելու համար Ալեքսանդրիոյ գաւառին մէջ գտնուող բանակին. Այս միջոցին, Շէյխ-Էլ-Պէքրի նոր Մամլուք մ'առաւ, ինձմէն շատ աւելի տարեց, և անոր յանձնեց իւր բոլոր Մամլուքներուն հրամանատարութիւնը. Եւ Շէյխն այս իշխանութիւնը անոր տուաւ ինձի առանց բան մ'ըսելու առաջուրնէ, նոյնպէս խոստացաւ անոր

1. Առաջին անգամ տեսայ ես Պոնափարտը երբ կը դառնար Սէն-Ժան տ'Ալքըր. Էլ-Պէքրին անոր ընդ առջ գնաց իւր Մամլուքներով. բոլոր մեծամեծ մարդիկ մեզի հետ էին. Արաքիւն սև ձի, բոլորովին մամլուքօրէն պատրաստուած. Առաջին տեսութեանս տպաւորութիւնը. փոշոտած, շնչապառ. հանգրիճուած կօշիկներ հագած, կաշմիրէ սպիտակ տաբատ, սպարապետի հագուստ. Թուի դէմք, երկայն և տանաւոր փոշոտած մազեր, անմօրուս (Կոմար. մեծագոր.)